

*Abdulla
və Cahən*

USTADNAMƏ

Eşqin şərabından bir qətrə içən
Əlbəttə, od tutub yanar, ariflər!
Gizlin sirri hər cahilə car açan
Düşər etibardan kənar, ariflər!

Əvvəl ustadından dərslərini alan,
Dünyanın varını, yoxunu bilən,
Sərində bir zərrə kamalı olan
Dediyindən necə dönər, ariflər?!

Məhəmməd də bilməz ömür yaşını,
Canıma salmasın eşq atəşini,
Heç kəs qanmaz bu dünyanın işini,
Biri keçər, biri qonar, ariflər!

Ustadlar ustadnaməni bir yox, iki deyər, biz də deyək iki olsun,
yağının gözü qanla dolsun.

Görürsənmi o dağları, getməz duman, üstədi,
Ovçu gəzər şikarını, oxu kaman üstədi,
Namərdə yalvarınca, düş mərdin ayağına,
Can deyib xoş danışmaq şirin zəban üstədi.

Bir bülbülün qafil taza gülü düşdü yadına,
Sığındı, bel bağladı qabil nəccar ustadına,
Şahım gördü pozğun baxır şahin öz qanadına,
Dedi: quşum, kərəm eylə, derya ümman üstədi.

Gəl, biçərə Nəcəf, fəhm et alimlər həyatına,
Mərəkədə düşürlər, minmə özgə atına,
Ustadına kəc baxanın lənət gəlsin zatına,
Müxtəsəri, bu sözlərim yaxşı, yaman üstədi.

Ustadlar ustadnaməni iki deməz, üç deyər, biz də deyək üç olsun,
tənbəllər geridə qalsın.

Hər hansı məclisdə müxənnəs dinse,
Məclisdə aşığın havası olmaz.
Ürək bir şişədi, toxunub sınsa,
Həkim, loğman gəlsə davası olmaz.

Məclislərdə danışanda səs olar,
Hərəsinə “kiri” desən bəs olar,
Biri yaxşı olar, biri pis olar,
Hamı sözü adam sevəsi olmaz.

Bir adam məclisdə sağır otursa,
Özü söyləməyib, fağır otursa,
Yerində ağıllı, ağır otursa,
Kamal durub onu qovası olmaz.

Sizə hardan xəbər verim, İsfahan şəhərində Qiyas vəzirdən. Qiyas vəzir şah Abbasın bilikli vəziri idi. Qiyas vəzirin bir oğlu var idi, adı da Abdulla idi. Bir dənə olduğu üçün atası–anası da, şah da onun xətrini çox istəyirdi. Bir molla tutmuşdular, ona dərs deyirdi.

Ay dolandı, gün keçdi, Abdulla oxuyub, elmləri sinədəftər elədi. Molla ona dedi:

– Elmlər qurtardı, tay gedə bilərsən. Bunnan sonra mən oldum sənin lələm.

Abdulla dedi:

– Molla əmi, bu vaxta kimi mən heç kəsin üzünü görməmişəm. Ancaq sənin üzünü görmüşəm, gəl bir ova çıxacaq.

Şahdan, vəzirdən icazə aldılar, hərəsi bir at mindi, əlinə bir tərhan quş götürüb, ova çıxdılar. Çox getdilər, az getdilər, baxdılar ki, bir aşıq saz çiyində yavaş–yavaş gedir. Aşıq bunları görəndə əlini qulağına qoydu, bir bayatı çəkdi.

Eləmi, küncü haray!
Ərəsbər küncü haray!
Bir vəfalı həmdəmnən
Gəzəydim küncü haray!

Abdulla atı əylədi, dedi:

– Lələ, o nə deyir?

Molla dedi:

– Heç nə, oxuyur da... Nə eləyirsən, qoy varsın getsin.

Abdulla dedi:

– Yox, lələ, o, yaxşı söz deyir. Aşıqlar dünya görüblər. Yəqin Ərəsbər yaxşı yerdi, gərək gedəm oranı görəm.

Lələ ilə atlarını çapıb, Ərəsbərə gəldilər. Gördülər Ərəsbər çox yaxşı, gözəl yerdir. Abdulla dedi:

– Lələ, mən buraya bir də gələcəm.

Qayıdıb atasının yanına getdi, dedi:

– Ata, mən gedib Ərəsbərdə yaşayacağam.

Atası çox dedi, oğlu razı olmadı, elə dedi ki, gedəcəm.

Vəzir dedi:

– Onda qoy padşaha da deyim.

Vəzir padşahın yanına gedib dedi:

– Qibleyi-aləm, oğlum Ərəsbəri görüb, deyir Ərəsbərə köçüb gedəcəm. Amandı, qoyma getsin!

Padşah dedi:

– Neynək, qoy getsin, sən də get!

Odu ki, Abdullanın atası İsfahandan bir neçə öylə köçüb getdi Ərəsbərə, orda yerrəndi. Bunnar burda yaşamaqda olsun, qulluğunuza hardan ərz eləyim, Şirvan ölkəsinnən. Şirvan ölkəsində, Xançoban elində Camal bəy adlı bir adam yaşayırdı. Burda bir Ağa xan da var idi. Həmişə kefi əhliydi. Bunun kefi duru olan vaxtı Camal bəyin qızı Cahan xanımı baxçada gördü. Ağa xan xəbər aldı:

– O qız kimin qızıdır?

Dedilər:

– Camal bəyin.

Ağa can bir adama dedi:

– Get, Camal bəyə de, qızını mənə versin.

Elçilər getdi, Camal bəy minnət-sünnətsiz razı oldu. Günlər gəldi, keçdi, Camal bəy çox gözlədi, Ağa xannan bir xəbər çıxmadı. Axırda onun yanına bir adam göndərdi ki:

– Ağa xan, mənim qızımı alacaxsan, almayacaxsan? Onu de!

Ağa xan cavab verdi:

– Get, Camal bəyə de, qızının başını bəzəsin, mənim məclisimə göndərsin. Xoşuma gələrsə alaram, gəlməzsə nökrəlerimnən birinə verərəm.

Gedib bu sözləri Camal bəyə dedilər. Camal bəy dedi:

– Mən nə qədər əskik adamam ki, qızımın başını bəzəyəm, Ağa xanın məclisinə göndərəm?! Mən köçürəm Qiyas bəyin yanına.

Camal hazırlandı, dost, qohum da ona qoşuldu, bir neçə adamla birlikdə Qiyas bəyin yanına köçdülər. Vay-şüyən adlı bir kişi də bunların köçdü. Köç gedib çatdı Qiyas bəyin evinin yanına. Bir gözəl meşənin yanında çadırları qurdular. Bunlar buraya təzəcə gəlmişdilər, Abdulla lələsinə bir gözəl yer göstərib dedi:

– Lələ, oraya gedəcəyik.

Bunlar Abdulla dediyi yerə gedəndə bir ağacın başında bir şahşunqar quşu gördülər. Şahşunqara baxırdılar, birdən ağacın dibinnən bir kəklik pırıldayıb göyə qalxdı. Abdulla tərlandı kəkliyin dalınca buraxdı. Tərlandı şahşunqarı görəndə kimi yerə düşdü, kəkliyin baxtı yar oldu, uçub getdi. Abdullanın tərlandı acığı tutdu, dartıb onun boğazını üzdü. Lələnin quşunu alıb, onu da buraxdı. Lələnin quşu da şahşunqarı görəndə kəkliyin dalınca getmədi, yerə düşdü. Abdulla genə acıqlandı, dartıb bunun da başını üzdü. Abdulla anrı-bəri baxanda şahşunqarı gördü, dedi:

– Lələ, mənim quşlarımı öldürən, bax, o şahşunqardı; onu tutacağam.

Lələ dedi:

– Ay bala, şahşunqar tora gəlməz, gəl çıxıb gedək!

Abdulla dedi:

– Yox, tutacağam.

Abdulla torunu qurdu, Lələ də getdi çörək gətirməyə. Lələ gedəndən sonra Abdulla uzanıb yatdı. Abdulla yatmaqda olsun, qulluğunuza ərz eləyim Cahan xanımnan. Cahan xanım dedi:

– Qızdar, gəlin meşəyə, allı-güllü yerlərə gəzməyə gedək, bahar vaxtıdır.

Bunların yanında bir qarı var idi, ağzında bir diş də yox idi. Qarı dedi:

– Mən sizdən əskik döyüləm, mən də gedirəm.

Qız dediyin keçdi cinsidi. Hərəsinin ağzı bir tərəfə düşdü. Qarıyan Cahan xanımnın da ağrı bir tərəfə düşdü. Yazın isti günü idi, susuzluq Cahan xanıma əsər elədi. Qarı əlini gözünün üstünə qoydu, gördü uzaqda bir yer göyərir, dedi:

– Qızım, ora lillərdi, orda su olacaq, gəl gedək. Üz çövdülər, orıya tərəf. Cahan xanımnan qabaq qarı getdi, gördü burada bir oğlan

yatıb, xudavəndi–aləm buna yeddi qələm çəkib. Qarı özün saxlaya bilmədi, başladı Abdullaya yetim kalça kimi baxmağa. Cahan xanım gəldi çatdı. Dəsmal çıxardıb, oğlanın üzünün suyunu sildi, sonra qarıya dedi:

– Qarı nənə, qələmin varmı?

Qarı dedi:

– Ay bala, niyə yoxdu? Yeddi il kovxa yanında mirzəlik eləmişəm. Sən de, mən yazım.

Cahan xanım aldı, görək asta–asta nə dedi:

Xab içində yatan bixəbər səyyad,
Tərən mənəm, qeyri tərən istəmə!
Mən səni sevmişəm, sən də sev məni.
Sev bu canı, qeyri canan istəmə!

Bizlərdə adətli saza söz demək,
Qara bağı kabab deyın közdəmək,
Məndən deyın, səndən ilqar gözdəmək,
Yüz il getsə əbrü–kəman istəmə!

Zülfüm muyi səndə qaldı nişana,
Ayrılıq atəşi kar eylər cana,
Deyərlər ki, sevən gedər sevənə,
Yaxşısan, yaxşı sev, yaman istəmə!

Arayıb axtarsan pünhanbapünhan,
Yerim xan çobandı, nişanbanışan,
Atam Camal bəydi, öz adım Cahan,
Cahan mənəm, qeyri cahan istəmə!¹

Cahan xanım sözünü tamam eləyib qurtarandan sonra üzüyünü çıxardıb, Abdullanın barmağına saldı. Qarı da Cahan xanımın dediyini bir kağıza yazıb, Abdullanın cibinə qoydu. Cahan xanım özü də Abdullanın darağını götürdü.

Qızların bir təpəni vəd eləmişdilər, oraya getdilər. Qızlar Cahan xanımdan soruşdular:

– Niyə gec gəldiniz?

Aldı Cahan xanım, görək onlara nə cavab verdi:

Səhər durdum, seyrə vardım,
Yarı gördüm bağ içində.
Dərər, dərər, dəstə bağlar,
Qızılgül yarpaq içində.

Bağın barısından aşdım,
Süsən sünbülə dolaşdım,
Öpdüm, qucdum, halallaşdım,
Məni qoydu dağ içində.

Mən Cahanam, oxum atdım,
Tamam İrani oyatdım,
Qızılgüldən yükümü tutdum
Yasəmən, zambağ, içində.

Söz tamama yetişdi. Qızlar burda qalsın, sizə xəbər verək Abdulladan. Abdulla lələnin atının ayağının səsinə oyandı. Lələ dedi:

– Oğul, gəl çörək yeyək.

Abdulla dedi:

– Qoy əlimi yuyum.

Əlini yuyub, silmək istəyəndə gördü cibində bir kağız var. Kağızı çıxarıb oxuyanda lələ ona dedi:

– Ədə, sənə demədim yatma? Onu cibinə cinnər qoyub, tez at yerə.

Abdulla kağızı açdı, gördü Cahan yazıb: “Xançobanlı Camal bəyin qızıyam”.

Lələ dedi:

– Ay bala, başın bəla çəkəcək, kağızı tulla!

Abdulla dedi:

– Yox, lələ, quşumu tutmuşam, haraya tullayım?

Lələ dedi:

– Ay bala bu sövdadan əl çək!

Aldı Abdulla, görək ona nə dedi:

Lələ, yatmışıdım xabi-qəflətdə,
Oyandım ki, bahar, yaz gəlib gedir.
Bir əlində süsən, sünbül, ərğəvan,
Yanınca qırx incə qız gəlib gedir.

Ölüm yeydi bu sağlıqdan, bu günnən,
Sənəm fəriq olmaz dağü düyünnən,

Tərən binəsinnən, laçın ovunnan,
Ürküşdü qubalar, qaz gəlib gedir.

Eşqin atəşinə düşüb Abdulla,
Belə gözəl görməmişəm mən billa,
Vərqa var, Gülşa var, Yusif, Züleyxa,
Cahan kimi cannar az gəlib gedir.

Lələ Abdullanı götürüb öz evlərinə gətirdi, dedi:

– Abdulla yatmışdı, başına hava gəlib.

Anası gəlib dedi:

– Ay oğul, azarın nədi, niyə saralıb solubsan?

Aldı Abdulla, görək ona nə cavab verdi:

Başına döndüyüm gül üzli ana,
Ana, məni dərdə salan Cahandı.
Südünü əmmişəm mən qana-qana,
Ana, məni dərdə salan Cahandı.

Mənim yarım al geyinib qırmızı,
İşvəsi, qəmzəsi yandırır bizi,
Öz adı Cahandı, Camal bəy qızı,
Ana, məni dərdə salan Cahandı.

Lələ aramızda çəkibdi pərdə,
Apardı ağılımı, qoymadı sərdə,
Abdullanı saldı sağalmaz dərdə,
Ana, məni dərdə salan Cahandı.

Anası dedi:

– Ay bala, cahan dünyaya deyəllər, nə Cahan?

Abdulla dedi:

– Yox, ana, Cahan Camal bəyin qızıdır. Onu Ağa bəyə nişan qoyublar, mən onu sevirəm.

Anası bunu ərinə xəbər verdi. Qiyas bəy mötəbər kişilərdən bir neçəsini götürdü, Camal bəyin evinə elçiliyə getdi, Camal bəy qızını Abdullaya verdi. Toy üçün vədə günü qoydular, hər kəs öz evinə getdi. Bəli, bir neçə gün gəlib keçdi. Cahan xanım eşitdi ki, Abdulla quşlarını öldürüb. Özünün bir tərənə var idi, onu Abdullaya göndərdi. Amma

tapşırı ki, quşdan müğayat olsun, hardan buraxsa onun yanına gələcək. Bu da yaxşı deyil.

Bir gün yenə Abdulla lələsi ilə ova çıxmışdı. Abdulla bir kəklik gördü, quşu onun dalınca buraxdı. Quş bir baş uçub Cahan xanımın çadırına getdi. Cahan xanım quşu gördü, əl-ayağa düşdü. Cahan xanım fikirləşdi ki, çadranı bürünsün, quşu aparıb Abdullaya versin, tapşırınsın ki, bir də quşu kəklik dalınca buraxmasın, özü də bu yanlara gəlməsin. Qız quşu gətirib tərəninin dalında Abdullaya verəndə itlər Abdullanın üstünə töküldü, Abdullanı elə yoldular ki, əynində paltar da qalmadı. Abdulla fikir elədi ki, qızların bir təhnəli sözü var. Bir vaxt olacaq, itlər məni boğduğunu qız başıma qaxacaq. Qılıncını çəkdi, itlərin hamısını qırdı. Vay-şüvən adlı kişinin də bir iti var idi. Abdulla onu da yaraladı. Vay-şüvən dedi:

– Bu gün bizim itlərimizi qıranda sabah da özümüzü qıracaq. Mən paşanın yanına köçəcəm, burda qalmaqayacağam.

Camal bəy dedi:

– Mən də köçəcəm.

Hamı köçdü.

Cahan xanım belə bir kağız yazdı:

Kağız, gedər olsan yarın yanına
Sən allah, sən tanrı, yara de, gəlsin.
De uymasın fani dünya malına,
Mən çəkirəm, ahü-zarı, de gəlsin.

Yazı gəlsin, payız ayın işləsin,
Gəlsin qışın, qış qoynumda qışlasın,
Hər nə təqsirim var, de bağışlasın
Mənəm onun günahkarı, de gəlsin.

Canım kağız, bircə dindir o yarı,
Hər nə təqsirim var qoy desin barı,
Sevgilinin beləmi olar ilqarı?!
Cahan oldu qəm memarı, de gəlsin².

Kağızı ocaq daşının altında qoyub getdi. Abdulla bir neçə gün bu yana gələ bilmədi. Bir neçə gündən sonra gəlib gördü ki, elin yerində hürümçək tor bağlayıb, çoxdan köçüb gediblər.

Abdulla dedi:

– Lələ, bu nə işdi?

Lələ dedi:

– Sana demədimmi başın bəla çəkəcək?

Aldı Abdulla, görək lələsinə nə dedi, lələsi ona nə cavab verdi.

Aldı Abdulla:

Köçdü, getdi xan çobanın elləri,
Cığalanmır sərv tellər, ay lələ!
Uçub bülbül, boş qalıbdı dalları,
Boş qaldı budaqlar, dallar, ay lələ!

Aldı lələ:

Eşitginən sən lələnin sözünü,
Çox olacaq qalmaqallar, Abdulla!
Bilən bilir, bilməyənə dan gəlir,
Çoxlu canlar ölü qalar, Abdulla!

Aldı Abdulla:

Qarşımızda duran qarlı dağ oldu,
Sinəmə çəkilən düyün-dağ oldu,
Bu gün mənzilimiz viran bağ oldu,
Düşmüşəm fitnəyə, fellər, ay lələ!

Aldı lələ:

Bir bağa girəndə budağın əymə!
Dərdindən dəliyəm, xətrimə dəymə!
Atanı, ananı intizar qoyma!
Tökmə gözlərindən qanlar, Abdulla!

Aldı Abdulla:

Abdullayam, keçdim küllü varımdan,
Namusumdan, qeyrətimdən, arımdan,
Cahan xanım köç eylədi yanımdan,
Yadıma düşüb şirin dillər, ay lələ!

Aldı lələ:

Yazı yazan belə yazdı yazını,
İyid olan yaxşı saxlar özünü,
Eşitginən sən lələnin sözünü,
Çox olacaq qalmaqallar, Abdulla!

Lələ ona çox təsəlli verdi, olmadı. Abdulla kədərlənib, dübarə görək nə dedi:

Köç-köç oldu, əlim yardan üzüldü,
Yaman qonşu, qoy xatirin xoş olsun!
Bu ayrılıq mənə haqdan gəlibdi,
Mən ağlaram, qanlı didəm yaş olsun!

Mən sevmişəm iyidlərin mərdini,
Çəkmək olmaz müxəmməsin dərdini,
Çox çəkmişəm bu dərdlərin dördünü,
Qoy bunu da çəkim, bunnan beş olsun.

Dedim uyma bu dünyanın malına,
İpəyinə, qumaşına, alına,
Uçdu quşlar, qondu dallı-dalına,
Bunnan geri bizim dallar boş olsun³.

Abdulla istədi köçün dalınca getsin, lələ razı olmadı, dedi:

– Ay bala, sənın Qiyas vəzir kimi atan var. Neynək, köçüb, qoy köçsün. Gedib Cahanı ordan gətirdər.

Bu söz Abdullanın beyninə batdı. Oradan geri qayıtdılar. Lələ Qiyas vəzirin yanına gedib dedi:

– Camal bəyin eli köçüb gedib. Oğlun elin dalınca getmək istəyirdi, qoymadım. Sevgilisi Cahandan ayrı dura bilmir.

Qiyas vəzir dedi:

– Lələ, sənə çox qoşun verəcəm. Elə elərsən, qoşun üç-bir, iki-bir dağılar. Təkcə sənə Abdulla qalar. Abdulla tək neynəyəcək, qayıdıb gələcək, Cahandan da gözünü çəkəcək.

Lələ dedi:

– İxtiyar sənindi, nə cür desən, elə elərəm.

Abdulla dədəsi lələyə öyrətdiyi hiyləni başa düşdü. Çox qəm-
ləndi, aldı, görək nə dedi:

Mən gedirəm sevdiyimin dalınca,
Sən də məndən belə varalı, könül!
Deməynən xeyri var, şəri də çoxdu,
Küsmə məndən, çəksən zərəli, könül!

Bivəfanın andı, musafı yalan,
Evin yıxır bivəfaya inanan,
Yar köçürüb, yollarına güvənən,
İndi düşüb məndən aralı, könül!

Abdulla əlindən bir nişan alan,
Yarıyıb dost qoynuna gülşan olan,
Əzəlindən məndən canhacan olan,
İndi düşüb məndən aralı, könül!

Abdulla başa düşdüyünü nə lələyə dedi, nə də atasına. Öz ürəyin-
də dedi: yaxşı, siz deyən olsun.

Bəli, vəzir əmr elədi, qoşun hazırlandı, lələni də qoşuna böyük
qoydu. Büzənhabüzən, damhadam qoşun yola düşdü. Yolda qoşunda
olanlar bir-bir, iki-bir dağıldı. Axırda qaldı bir lələ, bir Abdulla. Lələ
də dedi:

– Bir qoca kişiyəm, tay mən də getmirəm. Getsəm də qoşunsuz bir
fayda çıxmaz.

Abdulla dedi:

– Lələ, onda bir sözüüm var, yaz, dağılan cavanlara ver, qoy oxu-
sunlar.

Götürüb Abdulla dedi:

Budu ürəyimdə fikir, xəyalım,
Düşüm yarım düşən yollar, ay lələ!
Yetircəyin durum dönüm başına,
Qərq olsam dəryaya, sellər, ay lələ!

Aldı Lələ:

Əzəli dərdimi sana söyləyim,
Ölüncə dönmərəm səndən, Abdulla!

Allah qoysa, gedib sevgin gətirrəm,
Uzaq yerdən, o Şirvandan, Abdulla!

Aldı Abdulla:

Qarşımızda duran qarlı dağ oldu,
Yar başına örtən yaşıl, ağ oldu,
Bu günkü mənzilimiz lap irəğ oldu,
Gözümə göründü yollar, ay lələ!

Aldı Lələ:

Biz də gəldik Xançobanın elinə,
Bad, əsmə yarımın sünbül telinə!
Bir canım var, qoyum sənin yoluna,
Öluncə dönmərəm səndən, Abdulla!

Aldı Abdulla:

Abdullayam, haqqa pənah gətirrəm,
Allah qoysa, mətləbimə yetirrəm,
Ya can verrəm, ya Cahanı gətirrəm,
Bunu bilsin bizim ellər, ay lələ!

Aldı Lələ:

Dərdimi söylərəm mən yana-yana,
Sıdqımı bağladım qadir sübhana,
Biçarə lələni saldın hicrana,
Öluncə dönmərəm səndən, Abdulla!

Söz tamama yetdi. Lələ danışığıla da dedi:

– Oğul, mən səni tək buraxa bilmərəm. Qoşun cəhənnəmə dağıl-
sın, mən də sənnən gedəcəyəm.

Lələ ondan ayrılmadı. Onlar az getdilər, çox getdilər, gedib Xan-
çobana çatdılar. Bir qarı bunlara rast gəldi. Abdulla dedi:

– Ay nənə, bizi qonaq elərsənmi?

Qarı dedi:

– Qonaq Allah qonağıdı, gəlin.

Abdulla dedi:

– Qarı nənə, sənə bir sözüm var.
Üstəlik ətəyinə də xeyli pul tökdü.

Qarı dedi:

– Nə deyirsən?

Abdulla dedi:

– Bu üzüyü aparıb Cahan xanıma verərsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, Cahan xanım toy üstündədi. Ağa xan onu özünə alır. Toy başlanıbdı.

Abdulla dedi:

– Neynək toy üstündədi? Sən üzüyü apar ona ver.

Qarı razı oldu. Abdulla görək qarıya nə yazdı, verdi.

Başına döndüyüm, ay qarı nənə,
Götür yar nişanı, yetir yara, ver!
Görüm yetəsən axirət imana,
Götür yar nişanı, yetir yara, ver!

Sevdiciyim daldalardan baxıbdı,
Şirin canım eşq oduna yaxıbdı,
Öz əliynən barmağıma taxıbdı,
Götür yar nişanı, yetir yara, ver!

Sevdiciyim ağlayıban gülübdü,
Naşı təbib dərde dərman bulubdu,
Söylə: Cahan, Abdullahın gəlibdi,
Götür yar nişanı, yetir yara, ver!

Qarı bir həybəçəni doldurdu ağac qırıqları ilə, getdi Cahan xanımın otağının yanında “ay xırdavat alan” deyib qışqırdı. Cahan xanım qızlara dedi:

– Onu buraya götürün.

Qızlar gəlib onu Cahan xanımın yanına apardılar. Cahan xanım dedi:

– Nənə, nə satırsan?

Qarı dedi:

– Bəzək-düzək.

Cahan xanım dedi:

– Bədənnümayı çıxart.

Qarı bir taxta, bir bıçaq, bir daş qırığı çıxartdı. Qarıyı döydürmək istəyəndə stəkanda olan suyun içində üzüyü Cahana verdi. Cahan gördü Abdullaya verdiyi üzükdü. Qızları dağıdıb dedi:

– Bu mənim süd anamdı, kor olmuş gözüm tanımayıb.

Qızlar hamısı dağıldı. Cahan aldı, görək qarıya nə dedi:

Canım qarı, gözüm qarı,
Yarımdan xəbər varmı?
Malım, mülküm sənən yarı,
Yarımdan xəbər varmı?

Aldı qarı:

Cahan xanım, sənə deyim,
Abdulla öləcək oldu.
Eşqin düşübdü sərinə,
Saralıb solacaq oldu.

Aldı Cahan xanım:

Pünhan yanına getdiyim,
Ağ üzdən busə götdüyüm,
Şanasın bəlgə getdiyim,
Yarımdan xəbər varmı?

Aldı qarı:

Sığın haqqın bir adına,
Tez yetəsən muradına,
Salıbsan eşqin oduna,
Alışıb yanacaq oldu.

Aldı Cahan xanım:

Dərin dəryaya dolanlar,
Dərddən xəbərdar olanlar,
Cahanı oda salanlar,
Yarımdan xəbər varmı?

Aldı qarı:

Qədəmnisəyəm, taparam,
Sınıq könüllər yaparam,
Səndən bir müjdə qoparam,
Yəqin bil, gələcək oldu.

Söz tamam oldu. Cahan qarıya dedi:

– Qarı nənə, get Abdullaya de, güllü bağçaya gəlsin, mən də qız-
larnan oraya gedirəm.

Qarı taptıya–taptıya gedib, Cahanın sözlərini Abdullaya xəbər
verdi. Abdulla dedi:

– Özümə bir bəzək vurum, sonra gedim.

Abdulla geyinib, kecinib, bağçaya gəldi, gördü qız yoxdu. Durub o
yana, bu yana boylanırdı, bu zaman işin tərsindən Ağa xan başında
atlısı ilə gəldi, onu gördü. Salam verib, salam aldı, dedi:

– Aşıq, haralısınız?

Lələ dedi:

– Ərəsbərdənlik.

Ağa xan dedi:

Kimin aşığısınız?

Lələ dedi:

– Qiyas vəzirin.

Ağa xan dedi:

– Mənim toyum var, ora gedək. Toydan sonra sizə aşılıq lazım
deyil, gedib sövdəqarlıq elərsiniz.

Aşıqları götürüb aparanda Lələ Abdullaya dedi:

– Bizi aparən Ağa xandı. Birdən toyda Cahan adı çəkərsən, bizi
ölümə verərsən.

Abdulla dedi:

– Çəkmərəm, qorxma!

Onlar gedib Ağa xanın evinə çatdılar. Ağa xan dedi:

– Bu cavan oğlan oxusun, görüm, ləfzi nə təhərdi, mənim toyumu
yola sala bilərmi?

Abdulla sazı götürdü, aldı, görək nə dedi:

Başına döndüyüm, ay mənim lələm,
Lələ, hanı bəs Cahanım, görünməz?

Aylar, illər həsrətini çəkdiyim,
Lələ, hanı bəs Cahanım, görünməz?

Dərin-dərin dəryalara daldığım,
Şirin canım eşq oduna saldıgım,
Zülfünün muyunu bəlgə aldıgım,
Lələ, hanı bəs Cahanım, görünməz?

Arı desən, qızıl güldən arıyam,
Duru desən, çeşmələrdən duruyam,
Abdullayam, mən Cahanın yarıyam,
Lələ, hanı bəs Cahanım, görünməz?⁴

Ağa xanın acığı tutdu. Abdulla ona dedi:
– Ağa xan, pis oxudumsa, qoy yaxşısını oxuyum.
Aldı Abdulla dübarə:

Əzəl başdan sənnən sövda eylədim,
Sənə verdim çox-çox nəsihət, könül!
Gözə qorxu yoxdu, dil başa bəla,
Gəl eylə başını salamat, könül!

Yarı olan haçan dönər yarından,
Əlbət ki, utanar öz ilqarından,
Əcəl meydanından, can bazarından,
Haçan görünüb sapa zarafat, könül?!

Apardım lələmi ağı, huşundan,
Əlbət, doymaq olmaz yar baxışından,
Sənin bu işindən, bu tutuşundan,
Hələ çoxdu səndə əlamət, könül!

Bu söz də Ağa xanın acığına gəldi. İstədi onu tutdurub zindana
saldırsın. Lələ Abdullanın sazını əlindən aldı, dedi:

– A bala, sən ki, söz demək bilmirmişsən. Niyə oxuyurmuşsan?!
Aldı lələ:

Əlbəttə ki, düşər kəndi,
Hər kim quyunu qazar əyri,
Bir düzə bərabər olmaz.
Yığılsa səd həzar əyri.

Hər kəsin suçu özündən,
Salamsızın qaç üzündən,

Düşər mövlanın gözündən
Kim düz baxıb, yazar əyri.

Lələ minər insan atı,
Gedər, görər qiyaməti,
İyidin olmasa zətı,
Gəzər leylü nahar əyri.

Ağa xan cavab verdi.

– Afərin, bax sözü belə deyərlər. İndi durun gedək qız görüşünə.
Sizi yaxşı yola salacağam. Amma, cavan oğlan, sənin ləfzin yaxşıdır,
qızın yanında bir söz deyib, mənim adıma bağlarsan.

Abdulla dedi:

– Baş üstə!

Bunlar qızın otağına gedəndə Cahan xanım hamamdan gəlirdi.
Bunlarnan qabaqlaşdılar. Ağa xan dedi:

– Aşiq, mənim toy elədiyim qız, bax, budu. Bir yaxşı söz de, mənim
adıma bağla, səni razı eləyəcəyəm.

Abdulla dedi:

– Baş üstə!

Qız gördü Abdulladı. Qız Abdullaya tərəf baxmaq istəyəndə yel
vurdu rübəndini açdı. Abdulla aldı, görək nə dedi:

Sallana-sallana gələn salatın,
Tərən təkı süzüşündən bəllidi.
Bir yel əsdi, atdı rübəndi üzündən,
Canlar oda yaxışından bəllidi.

Sinə ağdı, Savalanın qarı nə?
Bundan artıq gözəlliyin karı nə?
Yumruluqda bənzər Kürdaş narına,
Ağ məmələr duruşundan bəllidi.

Zülf təkülüb yandan, qucubdu gərdən,
Abdullanın ağı gedibdi sərdən,
Barilahim, özün saxla nəzərdən,
Bir ay doğub, doğuşundan bəllidi⁵.

Təxəllüsünü Abdulla özünə deyəndə Ağa xan çox qəzəbləndi.
Cahan xanım irəli keçib dedi:

– Xan, mərifətin olsun, sən buna nə xələt verdin ki, sözü sənin adına bağlasın?!

Xan sakit oldu, dedi:

– Yaxşı, gedək otaqda xələtini verərəm, sözü mənim adıma bağlarsan.

Qız bunlardan qabaq otağa getdi, pərdənin dalında oturdu. Ağa xan qabaqca içəri girdi. Ağa xan kef əhli idi, ayıq vaxtı olmazdı, dedi:

– Aşiq, tez sazı çıxart, üç söz de, mənim adıma bağla!

Abdulla dedi:

– Mənim gözüüm üstə! Üç söz deyib, sənin adına bağlaram, arxayın ol!

Abdulla sazı götürdü, aldı görək nə dedi:

Boyu mina, qəddi nazikbədən yar,
Yüz min işvə, nazın qurbanı canım!
Bir gülgöz yanaqlı, abi-ireyhan,
Oğrun baxan gözüün qurbanı canım!

Əzəldən aşnaydıq, yad olduq nədən?
Mən sənə qurbanam, ay nazik bədən!
Girəydim qoynuna ta ki, sübhətən,
Şəhdü şəkkər dilin qurbanı canım!

Alı aldı, qırmızısı al yanaq,
Əmmək üçün ləzzət verir bal dodaq,
Məmən dikdi, sinən bəyaz, gen qabaq,
Şəmsü qəmər üzün qurbanı canım!

Abdullayam, var xəyalı yerində,
Ağlı, huşu, var kamalı yerində,
Zülfü, muyi, qəddi, dalı yerində,
Bu nişanda qızın qurbanı canım.

Bu sözləri yenə də Ağa xanın adına bağlamadı. Ağa xan istədi onu qılıncıla vursun, Cahan xanım pərdənin dalından çıxdı. Ağa xana dedi:

– Mərifətin olsun, aşığı pulnan döyərlər, yoxsa qılıncınan?

Ağa xan dedi:

– Mən səhv eləmişəm. Aşiq oxu!

Abdulla aldı, görək nə dedi:

Yarım şana vədə verdi,
Dedi sən get, gəlirəm mən.
Hər zaman üzün görməsəm,
Yaşın bil ki, ölürəm mən.

Sevdiyim süpür odanı,
Doldur, saqi, ver badanı,
Yarıma gələn qadanı
Qızıl kimi alıram mən.

Miqdarı olmaz yalanın,
Ağlı olmaz çox gülənin,
Abdullayam, dərd bilənin
Yüz il getsə, quluyam mən⁶.

Qədəmnisə qarı şərbət paylayırdı. Ağa xan onun çənəsinin altından bir dürtmə vurdu, qarı dıgırlanıb yığıldı. Qız bərk pərt oldu, Ağa xana dedi:

– Ağa xan, qarımı niyə vurursan? Qoca arvaddı, Allaha xoş gəlməz.

Ağa xan dedi:

– Mən o qədər əskik olmuşam ki, mənə şərbəti qarı verir, bəs sən özün niyə vermirsən?

Cahan xanım bu sözü eşidəndə pərdənin dalına keçdi, bir piyala şərbətin içinə behuşdarı daxil elədi. Ustadlar belə deyərlər ki, behuşdarı vaxtınandı. Qız piyaləni əlində tutmuşdu. Qorxusundan gətirib verə bilmirdi. Abdulla bunu gördü, götürüb dedi:

Əzəl başdan məni dərdə salan yar,
Nə doğrusun söylər, nə sağı neylər,
Eşqin piyaləsin tutub dəstində,
Doldurmuş zəhrənən, nə sağı neylər.

Katiblər dərs alar, vədə sin gözlər,
Ömür başa yetən vədə sin gözlər,
Məcnun da Leylinin vədəsin gözlər,
Baş verib xırqadan nəş ağı neylər.

Abdullayam, mən də yaram, o da yar,
Kimə gedim yar əlindən dada, yar,
Qiya baxdın, məni saldın oda, yar,
Nə doğrusun gözlər, nə sağı neylər.

Cahan xanım gətirib behuşdarını Ağa xana verdi. Ağa xan o saat behuş olub, yerə yıxıldı. Cahan xanım əmr elədi, üç at hazır oldu. Atları minib, yola düşəndə Qədəmnisə qarı lələyə dedi:

– O özününkün aparır, bəs sən niyə özününkünü aparmırsan?

Lələ dedi:

– Mənim özümünkü kimdi?

Qarı dedi:

– Məni niyə unudursan?

İtləyib onu yerə yıxdılar, atları minib, yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, bir təpəyə çatdılar. Atlardan düşüb, dincəlməyə başladılar. Lələ təpəyə çıxıb, yollara baxırdı, bir də gördü, Ağa xanın qoşunu sel kimi axıb gəlir. Lələ geri qayıdıb, gördü Abdulla ilə Cahan yatıblar, götürdü lələ, görək bunları nə cür oyadır:

Qalx ayağa, gör nə fikir elərsən,
Gələn cəlladlar da bu cana gələr.
Üz qoyubdu yollarına payəndaz,
Sər götürüb, mərdü mərdana gələr.

Danıscax gəlir qədəmə qədəm,
Hoyumuza yetişsin o şahi-kərəm,
Döyülür təbillər, sancağı öləm
Bizləri gözlüyüb nişana gələr.

Lələyəm, məskənim çöldü, biyaban,
Öldürsələr məni can sizə qurban,
Yazıq lələ deyər: gəlir Ağa xan!
Bizləri qoyubdu nişana, gəlir.

Lələ ağladı, gözündən yaş Cahan xanımın üzünə düşdü. Cahan xanım oyanıb dedi:

– Lələ, niyə ağlayırsan?

Lələ dedi:

– Niyə ağlamayım? Mən də sizin kimi cavan olmuşam. Bu dağlarda mən çox ov eləmişəm.

Cahan xanım dedi:

– Hansı dağlarda?

Lələ dedi:

– Bax, bu dağlarda.

Cahan götürdü, görək Abdullanı nə cür yuxudan oyatdı:

Dur, çağır Əli dostunu,
Oyan, Abdullahım, oyan!
Ağa xan kəsib üstünü,
Oyan, Abdullahım oyan!

Ağa xan qoşun gətirdi,
Mənzili başa yetirdi,
Qəvi düşmən güc gətirdi,
Oyan, Abdullahım, oyan!

Dalınca gəlmədi fərman,
Mən ollam dərdinə dərman,
Cahan xanım sənə qurban,
Oyan, Abdullahım, oyan!

Abdulla yuxudan oyandı. Lələ dedi:

– Oğul, deyən bu qız ikidillidi, onlara da söz verib, bizə də. Dur, atımızı minib qaçaq.

Qız götürüb dedi:

Qoca, bil ki, qabağımızda gor gəlir,
Öluncə düşərəm, dönmərəm, lələ!
Bizlərdə adətədi – birə bir gəlir,
Öluncə düşərəm, dönmərəm, lələ!

Qaçə bilmərik, düşmən bizi görübdü,
Bir-birinə müjdə xəbər veribdi,
Ölürəm deyəni kim öldürübdü?
Öluncə düşərəm, dönmərəm, lələ!

Cahanam məskənim çöldü, biyaban,
Öldürsən də məni, can sizə qurban,
Lələ də deyər: budu, gəldi Ağa xan,
Öluncə düşərəm, dönmərəm, lələ!

Söz tamama yetişdi. Ağa xanın qoşunu yetişib, dörd tərəfi kəsdi. Ancaq Camal bəy də gəlmişdi. Qoşundan kənarda durmuşdu. Abdullagil özlərini Kürün qırağında olan qalaçaya saldılar. O vaxt qayda belə idi ki, bir adamın üstə bir adam gələrdi. Artıq adamın gəlməyə ixtiyarı yox idi. Odu ki, meydan açıldı, nə qədər pəhlivan gəldisə, Abdulla hamısını tələf elədi. Camaat gördü Abdullaynan kimsə bacarmır, dedilər:

– Ağa xan, meydana özün get! O səni öldüsə qız onun olsun, sən onu öldürsən sənin.

Ağa xan naəlac qalıb, razı oldu. Vəzirin tədbiri ilə Ağa xan ömr elədi meydanın dörd tərəfinə lağım atdırdı ki, Abdulla meydana gələndə atlı-zaddı lağım düşüb ölsün.

O gecə qız yuxuda gördü ki, Abdulla bir dərəyə düşüb, əlini uzadır, heç şeydən tuta bilmir. Qız başa düşdü ki, Abdullanın başında bir xəta olacaq. Abdulla atını minib meydana gedən vaxt aldı Cahan xanım, görək nə dedi:

Getmə, getmə, bir bəri dön, sevdiyim,
Qoy verim, qalmasın amanatın, yar!
Qorxuram ki, bir də səni görməyim,
Onunçün eylərəm vəsiyyətim, yar!

Aldı Abdulla:

Ağlama, ağlama, bağrım qan olu,
Bağrım başı doldu fəğanınan, yar!
Üzmə əlin mənə, kəsmə ümidin,
Get, sövdanı eylə sübhanınan, yar!

Aldı Cahan xanım:

Gəlsin yazın, yaz, baharın qış olsun,
Seyrağın işi yaman iş olsun,
Qorxuram görşümüz bu görüş olsun.
Əl uzat, dəstindən mən də tutum, yar!

Aldı Abdulla:

Bağça sənə, bağban sənə, bağ sənə,
Alma sənə, heyva sənə, nar sənə,
Mən öləndə vəsiyyətim var sənə.
Sarmaşmaynan qara tikanınan, yar!

Aldı Cahan xanım:

Mən Cahanam, dərdə dözdürə bilməm,
Sırrım seyrağıba sezdirə bilməm.
Sənsiz bu canımı gəzdirə bilməm
Qoy qanım qanına mən də qatım, yar!

Aldı Abdulla:

Abdullayam, sirrə sirdaşım gərək,
Ümmana qarışan göz yaşıım gərək,
Bu günümdə qoçaq qardaşıım gərək,
Gör, nə dava eylərəm Şirvanınan, yar!

Söz tamama yetdi. Abdulla meydana çıxdı. Ağa xan hələ gəlməmişdi, götürüb dedi:

Çağırdım mövlamı, girdim meydana,
Gəlırsən meydana, gəl indi, gəl, gəl!
Meydanı boyaram zərəfşan qana,
Gəlırsən meydana, gəl indi, gəl, gəl!

Yerdi Şirvan, qətlə fərman ya mənim,
Əzbərimdi şiri-yəzdan ya mənim,
Cahan xanım ya sənindi, ya mənim,
Gəlırsən meydana, gəl indi, gəl, gəl!

Abdulla meydanda, Şirvan oynar,
Qalxan gumbuldanı, şəmsitan oynar,
Axar bu meydanda qızıl qan, oynar,
Gəlırsən meydana, gəl indi, gəl, gəl!⁷

Ağa xan meydana çıxıb dedi:

– Fürsət sənindi, mənim?

Abdulla dedi:

– Biz fürsəti hərifə verərik.

Bir qılınc vurmağı qərara aldılar. Ağa xan üç qılınc vurdu. Abdulla dedi:

– Niyə qırarımızı pozdun? Sən mənə üç qılınc vurubsan, onun birini Allaha bağışladım, birini də baxan camaata. Mən sənə bircə qılınc vuracam. Atalardan məsəl var: nər maya üstə qızar.

Abdulla atı hərləyəndə baxdı ki, Ağa xan qaçır. Abdulla onun dalınca gedəndə xarıma düşdü, Abdullanı tutdular. Ağa xan istədi Abdullanı öldürsün, camaat qoymadı. Abdullanı ağaca sarıdılar.

Lələ Abdullanın tutulduğunu görüb, aldı, görək Cahan xanıma nə dedi:

İndi belə sən gör lələnin günün,
Şadlıq xəbərini vaya yetirdi.

İlk deyil taxsırı, çox günahkardı,
Verdiyim əməyi zaya yetirdi.

Çətin bu yaralar sağala bilə,
Sinəmin üstünü dağ ala bilə,
Nə vətənə gedə, nə qala bilə,
Əcəl məni bu səhraya yetirdi.

Et gözüm önündən pünhan atanı,
Sən mənə qannısan, mən sənə qanı,
Qiyasınan oldum mən lələ qanı,
Cahan Abdullanı baya yetirdi.

Bu burada qalsın, Camal bəyin yanında Qanlı Turab adında bir kişi var idi, ərəsbərli idi. Əlindən xəta çıxmışdı deyən, gəlib Camal bəyin yanında yaşayırdı. İş belə olanda Camal bəy Qanlı Turaba bir kağız verib dedi:

– Apar, bu kağızı Qiyas vəzirə ver. Sənin günahından keçəcəm.
Qanlı Turab yola düşüb, yel kimi getdi.
Qanlı Turab gedən zaman lələ Cahan xanıma demişdi:

Mütrübü xoş xannar nama eylədi,
Şükür, şəfa tapdı yaradan canım.
Xəyalım könlümü verən eylədi,
Sübhü şam sızıldar yaradan canım.

Böyük mina qırıqlar, batıb qənara,
Yar əllərin əcəb batıb qənara,
Yar gözməyən yerlər qalsın verana,
Yarsız da verməsin yaradan canım.

Biçarə Lələyəm, səndən alıram,
Səndən yaralıyam, səndən alıram,
Abdulla qisasın səndən alıram,
Əyər olmasan yaradan canım.

O biri tərəfdən Qiyas vəzir də qoşunla oğlunu axtarmağa çıxmışdı. Gördü ki, Qanlı Turab boğanaq kimi gəlir, dedi:

– Onda bir xəbər var.

Qanlı Turabı tutdular. Qanlı Turab kağızı Qiyas vəzirə verdi, ona çoxlu ənam verdilər. Bunlar getməkdə olsun, aldı qız, görək nə dedi:

Ağa xan, boynun qırılsın,
Ayırdın o yarı məndən.

Qarı düşmən güc gətirdi,
Aldı ixtiyarı məndən.

Al eylədin, inandırdın,
Yarı yardan usandırdın,
Çərxi-fələk, dolandırdın
O çərxi-qəddarı məndən.

Cahan dözəmməz bu dağa,
Bülbülüm qonmaz, budağa,
Yarsız girmərəm otağa,
Tanrı alsın canı məndən.

Söz qurtaran kimi Qiyas vəzirin qoşunu gəlib yetirdi. Dörd tərəfi kəsdilər. Qoşun hamısı əl qaldırdı. Qiyas vəzir oğlunu dar ağacından açdırdı. Qiyas vəzir qoymadı Ağa xanı öldürsünlər.

Ağa xandan soruşdu:

– Ayıb döyülmü belə işi görürsən?

Ağa xan dedi:

– Qız əvvəl mənim nişanlığım idi, onun üçün belə işi gördüm.

Qiyas vəzir Camal bəydən soruşdu, Camal bəy dedi:

– Yalan deyir, mən qızımı əvvəl sənin oğluna vermişəm.

Camaat dedi:

– Nə eləmək?

Qiyas vəzir dedi:

– Mən qızımı Ağa xana verirəm.

Ustadlar deyir bunların ikisinin də toyu bir yerdə oldu. Qırx gün, qırx gecə toy eləyib, məddi-murada çatdılar. Aşıq gəlib toyun duvaq-qapmasını belə söylədi:

Həzərat, gözəllərin
Bir xası öldürdü məni.
Açılmamış təzə gülün
Qonçası öldürdü məni.
Baş verib nar məmələr,
Düyməsi öldürdü məni.
Bir şux alıcı tərhanın
Cilvəsi öldürdü məni.
Canım alan qara gözün
Sürməsi öldürdü məni.

Camalını gören xəstə
Olubdu avara, deyim.
Məcnun kimi divanədi,
Düşübdü dağlara, deyim.
Ay beymürvət, gəl bir eylə
Bu dərdimə çara, deyim.
Amandı, eşit ərzimi,
Sən şahı-xublara deyim.
Ay qız, nəzik əllərinin
Xırası öldürdü məni.

Kimsədə görməmişəm
Belə qamət, qəddi gözəl.
Gün kimi şölə verib,
Bu necə surətdi, gözəl?
Maşallah, şükür eylərəm,
Əcəb məlahətədi, gözəl.
Xub gözəllər içində
Sənsən çox qiymətədi gözəl
Geydiyın gül əndamın
Qaftanı öldürdü məni.

Ay nainsaf, gəl məni sən
O Şeyxi-Sənan eləmə,
Dərd məni çox söylədir,
Demə ki, hədyan eləmə.
Sona tək cəlvələnib,
Sən belə cövlan eləmə.
Hər baxanda canlar alıb,
Saatda yüz qan eləmə.
Od kimi müjganların
Yarası öldürdü məni.

Görəsən dünya üzündə
Bir belə insan yoxmudu?
Behiştə xəlq olunan
Huriyi qılman yoxmudu?
Ölürəm, mən xəstənin
Dərdinə dərman yoxmudu?
Hüseynin ilahıdan
Qətlinə fərman yoxmudu?
Nainsaf gözəllərin
Əlası öldürdü məni.